

ВІЙНА І СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ

УДК 316.34:303.42

О. Г. Злобіна

ГРУПИ, ПОРОДЖЕНІ КРИЗОЮ, ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ МЕТОДІВ

Серед найважливіших наслідків анексії Криму та конфліктного протистояння на Донбасі слід виокремити соціоструктурні зміни українського соціуму, зокрема виникнення великих нових соціальних груп, однією з яких є група вимушених переселенців. Якщо традиційно соціальні групи виокремлюються на основі наявності спільної діяльності (наприклад, професійні), спільних групових установок та орієнтацій, спільного простору існування тощо, то внаслідок військових дій на частині території країни, сформувалася група, яка об'єднана втратою спільного простору життя. При цьому її формування мало стрімкий і невпорядкований характер, однак мірою стабілізації ситуації в країні виникло величезне нове утворення розпорочених територіально, але об'єднаних ментально і статусно людей.

Загалом у міжнародній правовій практиці існує поняття осіб, переміщених всередині країни. Йдеться про населення, яке внаслідок різноманітних причин – від військових конфліктів, до екологічних катастроф, вимушено було покинути місця звичного проживання, але не перетинало міжнародно визнані кордони держави. Наразі Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) активно моніторить ситуацію в Україні з точки зору виконання міжнародних стандартів захисту та надання допомоги внутрішньо переміщеним особам [1]. Зокрема звертається увага Уряду України на необхідність забезпечити ресурсами виконання Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року (надалі Програма) [2].

Сам цей документ є досить важливим, оскільки визначає головною метою Програми розв'язання основних проблем переселених громадян та зниження рівня соціальної напруженості серед них і в суспільстві. При цьому Уряд налаштований сприяти як інтеграції та соціальній адаптації таких осіб за новим місцем проживання, так і їх добровільному поверненню на місця попереднього проживання (за умови повного фактичного припинення бойових дій на територіях, на яких

органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження). Водночас реальні кроки для забезпечення вирішення цієї мети передбачають поки що лише *допомогу* в забезпеченні створення належних умов для життєдіяльності та *створення передумов* для компенсації завданої особам, що залишили свої домівки, майнової (матеріальної) та моральної шкоди. Тобто на зникнення найближчим часом цієї великої соціальної групи годі й очікувати.

Слід зауважити, що у плані заходів з виконання Програми передбачено створення системи моніторингу та оцінювання ефективності заходів щодо інтеграції, соціальної адаптації та захисту переселених громадян на національному та регіональному рівні, причому відповідальним за виконання цього пункту визначено Національну академію наук. Отже актуальність і практична значимість обговорення питання методів дослідження групи внутрішньо переміщених осіб (ВПО) не викликає сумнівів.

Метою статті є аналіз наявних соціологічних досліджень, присвячених проблемам переселенців, та вироблення оптимальної стратегії поєднання різних дослідницьких методів. Слід зазначити, що соціологічні дослідження ВПО почалися одразу з формування цієї групи і здійснювалися як професійними соціологічними установами, так і недержавними громадськими організаціями. Причому були задіяні як кількісні, так і якісні методи. Зокрема серед кількісних досліджень в групі переселенців можна згадати дослідження Центру «Соціальний моніторинг», проведеного спільно з Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка [3], серед якісних досліджень – глибинні інтерв'ю з переселенцями з Криму [4], а також проект, присвячений з'ясуванню потреб ТПО в Києві та Київській області, в ході якого було проведено 42 фокус-групи з ними [5]. Окрему увагу слід звернути на важливе, але зовсім не обговорюване кількісне дослідження ВПО «Основні уявлення про внутрішньо переміщених осіб в Україні», здійснене на замовлення Уряду України [6]. Для порівняння нами будуть використані насамперед дані проектів, здійснювані за безпосередньою участю автора, зокрема результати моніторингу Інституту соціології НАНУ за 2015 рік та результати комплексного дослідження забезпечення потреб та дотримання прав внутрішньо переміщених осіб³, а також при необхідності залучатися дані згаданих вище проектів.

Почнемо з кількісних досліджень. Вони можуть бути двох типів: ті, які спрямовані на з'ясування думки населення стосовно проблеми ВПО, і ті, в яких опитують самих ВПО. Обидва типи необхідні для забезпечення виконання головної мети в частині вирішення завдання

³ Дослідження проводилося дослідницькою агенцією Umbrella на замовлення Центру політичних студій та аналітики в рамках проекту «Захист прав внутрішньо переміщених осіб та боротьба з порушенням їх прав шляхом підвищення інституційного потенціалу місцевого самоврядування та реалізації соціальної реінтеграції»

зниження рівня соціальної напруженості серед переселенців і в суспільстві в цілому. Загалом ставлення населення до групи переселенців ще формується. Безпосередньо в момент масового переміщення під час активної фази бойових дій, допомога населення була дуже значною, проте мірою згасання гостроти конфлікту і фактичного оформлення групи переселенців на різних територіях, постало питання ставлення до них представників приймаючої громади. Дані опитування населення проведеного Центром «Соціальний моніторинг» спільно з Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка у 2014 році показували загалом тенденцію до підтримки загалом необхідності покращення задоволення потреб ВПО [3]. При цьому відповідальність за це покладалася саме на державу (табл.1).

Таблиця 1

Рівень оцінки респондентами державної допомоги ВПО (%)

Варіанти відповідей	Так	Ні
Є надмірною та має бути скорочена	19.2	80.8
Є достатньою для задоволення їхніх потреб	46.5	53.5
Є недостатньою для задоволення їхніх потреб і повинна бути збільшена	50.1	49.9

Водночас загал не був налаштований на інтеграцію ВПО, оскільки 81% опитаних вважали, що переселені мають повернутися до місця постійного проживання, як тільки це стане можливо. Сам статус переселенців оцінювався населенням загалом як негативний, а переселенці залишалися приїжджими, які ідентифікують себе з колишнім місцем проживання, а отже природно мають туди і повернутися. Проте у самих переселенців, кількісне опитування яких здійснювалося паралельно, бачення ситуації досить суттєво відрізнялося від думки населення загалом. Вони значно більшою мірою прагнули інтегруватися і в більшості не вважали своє становище несприятливим саме через статус переселенця (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка громадянами становища внутрішньо переміщених осіб та самооцінка серед цільової групи ВПО, % ствердних відповідей

Варіанти відповідей	Населення в цілому	Представники ВПО*
Вони відчують себе частиною населення тих територій, на які вони переїхали, де їх влаштували / Я відчую себе частиною населення тієї території, де зараз проживаю влаштували	36.9	59.1
Вони повинні повернутися до місця постійного проживання, як тільки це стане можливо / Я повернусь до місця постійного проживання, як тільки це стане можливо	81.0	75.2

Варіанти відповідей	Населення в цілому	Представники ВПО*
Вони перебувають у несприятливому становищі через свій статус переселенця / Я перебуваю у несприятливому становищі через свій статус переселенця	57,1	34,2

*Опитування цільових груп з числа ВПО (жінок-голів домогосподарств, вагітних та осіб похилого віку обох статей) в межах проекту «Оцінка потреб внутрішньо переміщених жінок та осіб похилого віку в Україні», що здійснювалося Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка на замовлення UNFPA. Всього опитано 1000 респондентів. Опитування проведено з 29 грудня 2014 р. по 12 січня 2015 р. у 16 областях України та м.Києві [3].

Отже, важливою перевагою кількісного опитування є можливість виявити проблемні точки у сприйнятті реалій, пов'язаних з положенням ВПО, населенням загалом і здійснити на цій основі корекцію формування громадської думки.

Водночас постає питання ефективності використовуваних індикаторів оцінки соціальної напруги. В моніторингу Інституту соціології з цією метою була застосована модифікована шкала Богардуса. Виявилось, що у 2015 році толерантність стосовно вимушено переселених була не надто високою. У найближче оточення вони допускалися обережніше, ніж «заробітчани» або «зарубіжні українці» (табл.3).

Таблиця 3

Розподіл відповідей на питання: Чи згодні Ви допустити вимушених переселенців з Донбасу у тих чи інших якостях (від членів Вашої сім'ї до керівників України) представників наступних груп..., 2015 р. (%)

Варіанти відповідей	ВПО з Донбасу	Українських трудових мігрантів	Представників діаспори
Членів моєї сім'ї	21.0	27.0	28.3
Близьких друзів	30.0	37.3	39.1
Сусідів	49.0	51.7	54.1
Людей, якими я керую: моїми найманими працівниками, підлеглими, тощо	20.0	20.3	21.2
Колег по роботі, які працюють на рівних зі мною посадах	36.0	36.7	38.4
Людей, які мною керують: моїми працедавцями, начальниками, тощо	12.0	12.9	13.5
Людей, які очолюють адміністрацію населеного пункту, де я зараз проживаю	9.0	10.8	11.3
Людей, які очолюють міністерства або	9.0	9.7	10.1

Варіанти відповідей	ВПО з Донбасу	Українських трудових мігрантів	Представників діаспори
державні служби України			
Президента України	7.0	6.5	6.8
Громадян, які голосують на виборах Президента України, Верховної Ради або місцевих органів влади	26.0	21.4	22.4
Осіб, які отримують в Україні податкові, кредитні чи інші фінансові пільги	14.0	8.8	9.2
У жодній якості не згодні їх допускати	20.0	17.6	18.4
Інше	1.0	1.9	2.0

Виявилось також, що опосередкованість знань про проблеми ВПО підвищує рівень інтолерантності до представників цієї соціальної групи. Ті, хто не має родичів знайомих чи друзів серед осіб, які покинули свої домівки внаслідок нещодавніх подій у Криму та Донбасі, воліють дистанціюватися від групи переселених більшою мірою, порівняно з тими, хто реально знайомий з такими людьми. Зокрема, серед тих, хто не знайомий з переселенцями, відповіли, що не бажали б бачити переселенців з Донбасу у будь-якому статусі 23% опитаних, а переселенців з Криму – 21%. Натомість серед тих, хто реально знайомі з такими людьми, дистанціюватися від переселених з Донбасу та Криму бажують відповідно лише 16% і 12%.

Ці дані ілюструють не лише можливості, а й обмеження кількісного опитування загалом щодо ставлення до ВПО. Великою мірою воно відбиває стереотипне ставлення, яке можливо не перетвориться на реальну поведінку. Відомий парадокс Лап'єра «атитюди проти дій» принципово не може бути подоланий при фіксації намірів респондентів, оскільки ці наміри часто або змінюються, або так і залишаються не затребуваними на практиці.

Перевагою кількісного опитування є можливість моніторингу ситуації, співставлення даних у динаміці. Проте необхідним є вироблення і впровадження єдиного комплексу питань, що фактично і передбачено планом реалізації Програми. Поки що порівняння даних в часі дає можливість фіксувати лише загальні тренди. Ми вже бачили, що у 2014 році населення загалом схилилося до думки, що державна допомога переселеним недостатня (табл.4).

Водночас виявляється, що форма цієї допомоги не обов'язково надається населенню лише у формі матеріального відшкодування. На думку загалом, має стимулюватися і активність самих переселених. Тому

очевидно, що одної лише оцінки рівня державної допомоги недостатньо, оскільки при цьому втрачається можливість фіксувати динаміку уявлень про способи державної підтримки ВПО.

Таблиця 4.

Розподіл відповідей на питання: Якою має бути державна політика щодо вимушених переселенців з Донбасу, 2015 р. (%)

Варіанти відповідей	% до усіх
Необхідно компенсувати їм втрату майна із державного бюджету України	20.2
Необхідно надавати їм постійну соціальну підтримку з державного бюджету України	32.5
Необхідно внести зміни до законодавства, які б давали їм можливість повноцінно займатися підприємництвом та самостійно інтегруватися на новому місці	44.5
Держава не має надавати їм ніякої підтримки	5.2
Важко відповісти	18.0

*Сума перевищує 100 % оскільки респондент міг обрати кілька варіантів відповідей

Як ми вже бачили, кількісні опитування проводяться і у самій групі ВПО. І саме тут виникає головна проблема кількісника. Ми добре знаємо генеральну сукупність. І навіть знайомі з її регіональним розподілом (див. рис.1).

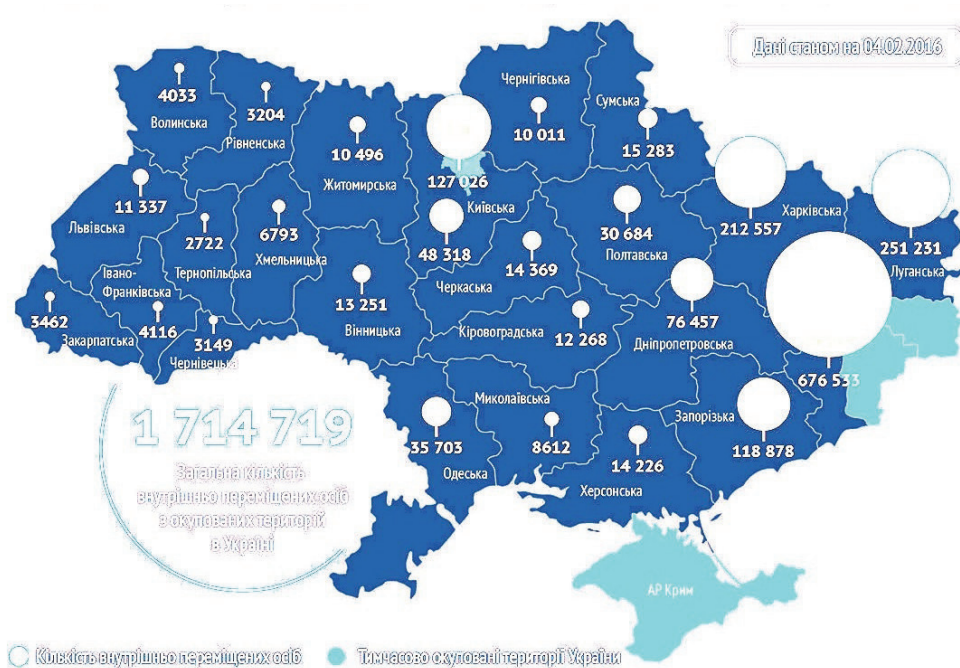

Рис. 1. Карта розташування внутрішньо переміщених осіб по регіонах України станом на лютий 2016р. (за даними Міністерства соціальної політики)

Проте внутрішня структурація групи ВПО здійснюється переважно у класичних демографічних координатах. Фактично переселенці представляють собою сукупність цільових груп, серед яких можуть обиратися і пенсіонери, і вагітні жінки, і багатодітні і ті, хто веде власний бізнес, і безробітні, і ті, хто виїхав з патріотичних міркувань, і ті, хто орієнтовані на східного сусіда. Ця множинність цільових груп вкупі з відсутністю реального доступу до місця проживання переселених, робить дуже складною процедуру побудови вибірки і реалізації дослідження. Наприклад, згадуване вже дослідження «Основні уявлення про внутрішньо переміщених осіб в Україні» охоплювало 400 переміщених осіб, з яких 50% проживали в колективних притулках або таборах і 50% в приватних будинках. Проте охоплено було лише 5 областей з найбільшою кількістю переселених: Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Київську і Харківську. Очевидно, що специфіка цих областей пов'язана з більшими можливостями адаптації, тому таке опитування не може претендувати на створення цілісної картини положення групи ВПО. Водночас самі застосовані в ньому індикатори заслуговують на увагу і могли б увійти у загальну схему моніторингу. Зокрема респондентів просили відповісти на запитання про те, чи відчувають вони себе прийнятним місцевим співтовариством, чи готові вони докласти власних зусиль у покращення обставин життя, як вони оцінюють урядові реформи, чи мають доступ до джерел інформації про і для ВПО, чи відчувають вони, що Уряд прислуховується до ВПО і бере до уваги їх потреби [6]. Відбулося дві хвилі опитування – у листопаді 2014 р. і на початку березня 2015 р., які показали, що після започаткування грошових виплат переселенцям зросла кількість задоволених по усіх позиціях. Проте надалі опитування не повторювалося і оцінити думку ВПО про стан державної допомоги на сьогоднішній день досить складно за відсутності кількісних даних.

Частково ця проблема може бути вирішена за допомогою поєднання кількісних та якісних досліджень. Як глибинні інтерв'ю, так і фокус-групові дослідження, дають можливість виокремити усі типи цільових груп, сформулювати список пріоритетних проблем переселених осіб, зрозуміти мотивацію їх бажання чи небажання повернутися у разі закінчення конфлікту додому. Зокрема чи не головною детермінантою повернення вважається бажання компенсувати психологічну травму, пов'язану з втратою власної домівки. Про це начебто свідчать і результати масових опитувань (див. табл. 4). Проте фокус-групи, проведені у межах дослідження забезпечення потреб та дотримання прав внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровську, Харкові, Запоріжжі, Полтаві, Херсоні та Львові, показали, що, на думку учасників обговорення, головним є матеріальний фактор. Досить багато людей повертаються на тимчасово непідконтрольні території через брак грошей і неможливість влаштуватися на роботу. Водночас є частина населення,

яка не може повернутися суто з політичних міркувань. Доволі поширеною в обговоренні на фокус-групах є теза про «розстрільні списки», в яких начебто зібрані прізвища усіх, хто протистояв нинішнім очільникам неконтрольованих територій. Такі переселенці чітко налаштовані на інтеграцію в місцях теперішнього проживання. Досить важливим моментом адаптації та інтеграції, який може бути прояснений лише у якісних дослідженнях, є відмінності, які самі ВПО позначають як «інша ментальність». Вимушено переселені підкреслюють свої відмінності від місцевого населення в різних областях. Причому зазвичай робиться наголос на власні переваги і недоліки місцевого менталітету, життєвих практик тощо. Подібною, до речі, є і реакція місцевих жителів, коли вони обговорюють проблеми ВПО. Таке переживання «інакшості» є максимально загостреним у полярних регіонах, коли йдеться, наприклад, про донетчан у Львові. Це створює реальний бар'єр для інтеграції. Зокрема жоден з учасників фокус-групи переселених у Львові не виявив бажання повернутися додому на Донбас. Водночас жоден з них не виявив бажання і залишитися на постійне проживання у Львові.

Отже, маємо кількісники, які можуть давати загальні уявлення про динаміку процесів адаптації та інтеграції групи ВПО в цілому, та якісники, які дозволяють з'ясувати глибинні мотиви та приховані «підводні камені» інтегративних процесів. Проте специфіка ситуації ВПО передбачає необхідність визначення ролі третього агента, який поки що переважно залишався поза межами уваги соціологів. Йдеться про тих представників місцевих владних структур, які уособлюють для переселених владу як таку і є реальними провідниками державної політики у цій сфері. У межах дослідження забезпечення потреб та дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, на прикладі якого ілюструвалися можливості якісних методів, додатково до фокус-груп були проведені експертні опитування представників місцевої влади вищого та середнього рівня, які одразу виявили низку проблем, «невидимих» на інших рівнях. Прикладом однієї з таких проблем є неефективність комунікації міської влади, як по горизонталі, так і по вертикалі.

Показовим став вже той факт, що в ході організації дослідження важко було знайти експертів з боку влади, котрі володіли б повною інформацією про проблеми та наміри щодо ВПО в місті, області. Аналіз експертних опитувань засвідчив неефективність комунікації між регіональними і центральними органами влади. Головний запит з боку обласних та міських адміністрацій характеризувався очікуванням від центральних органів влади розробки стратегічного рішення проблеми ВПО, тобто прийняття Програми. Причому головним було очікування конкретних фінансових орієнтирів, без чого створення будь-яких обласних програм вважалося таким, що не має жодного сенсу. Оскільки фінансові орієнтири поки що так і залишаються не заданими, стан

очікування постійно пролонгується і блокує активність органів влади на місцях. Ще одним бажаним рішенням для місцевої влади було б створення державного органу, спеціально зосередженого на проблемах переселених. Саме він має забезпечувати координацію діяльності усіх інших державних структур відносно допомоги переселеним, розробляти надалі комплексні програми і здійснювати їх централізоване фінансування. Фактично представники навіть високих щаблів місцевої влади демонструють повну пасивність, залишаючи у зоні власної відповідальності лише реєстрацію переселених та виплату соціальної допомоги. Типовими проблемами, які виявило дослідження, були: 1 – ігнорування пропозицій з місць (відсутність будь-якої реакції); 2 – імітація реагування (листування по колу, коли відповідь на запит від структурного підрозділу регіонального органу влади до міністерства готує зрештою інший структурний підрозділ того ж регіонального органу влади); 3 – неефективність існуючих способів комунікації, відсутність трансляції з центру ефективних моделей, розроблених на місцях (засідання і наради, які не впливають на реальні практичні дії); 4 – надмірний контроль з боку центральних органів влади з ухилом у каральний бік замість допомоги у виправленні помилок (міністерські перевірки).

Проблеми було виявлено і в інших комунікативних зв'язках. Наприклад у взаємодії з міжнародними організаціями місцева влада демонструє завищені очікування, розглядаючи донорів не як допоміжний, а як центральний фінансовий механізм вирішення ключових проблем переселених.

Досить небезпечною виявилася значна розбіжність в оцінках комунікативних зв'язків у представників місцевої влади та ВПО. З точки зору влади стан інформування переселених в усіх регіонах практично оптимальний. При цьому головним інструментом інформування вважається сайт органу влади, а переселенці сприймаються як активні користувачі. Крім того в якості каналу комунікації влада використовує оголошення на стендах в управліннях соціального захисту (волонтерських організацій). Таким чином у владній комунікації з переселенцями превалює пасивна модель інформування. Натомість фактично розповсюдження інформації між ВПО здійснюється лише завдяки активності самих же ВПО, які відвідуючи відповідні організації діляться потім отриманою інформацією із знайомими. Така модель інформування не забезпечує доведення інформації до безпосереднього споживача. Інформування також через засоби масової інформації здійснюється спорадично. Впровадження більш активних форм інформування (безкоштовні листівки, газети для ВПО) вважається непотрібним. При цьому найбільш проблемним моментом існуючої інформаційної стратегії в усіх регіонах є те, що частина ВПО, яка

проживає у сільській місцевості або невеликих містечках фактично має надто обмежений доступ до інформації.

Усі ці проблемні моменти, які у самооцінці владою комунікації з ВПО відсутні, насправді постійно озвучуються на фокус-групах переселенцями. Загальна інформація на сайтах служб обласних адміністрацій, міських соціальних служб, та в приміщеннях, на дошках оголошень оцінюється як недостатня, констатується, що не кожен ВПО може розібратися в суті повідомлень та зрозуміти наскільки інформація стосується саме його ситуації. До речі в останніх рекомендаціях УВКБ ООН Уряду наголошується, що мають бути активізовані інформаційні кампанії з наголосом на правах і обов'язках ВПО та пільгах, які їм надаються [1].

Отже на основі порівнянь здійснених до цього моменту соціологічних досліджень проблем ВПО, можна виокремити переваги і недоліки застосовуваних методів. Зокрема перевагою кількісного опитування населення країни щодо проблем переселених осіб дозволяє виявити особливості сприйняття ВПО та ставлення до них з боку загалу з наступною корекцією громадської думки. Перевагою кількісного опитування є також можливість моніторингу ситуації, співставлення даних у динаміці. Обмеженням кількісного опитування населення загалом щодо ставлення до ВПО є трансляція опитаними стереотипних уявлень, які відбивають лише готовність до реальної поведінки. Щодо кількісних опитувань групи ВПО, то головна проблема полягає у складності внутрішньої структури групи. Попри чітке усвідомлення кількісних параметрів генеральної сукупності, поки неясно, які з внутрішніх цільових груп мають бути обрані для моніторингу ситуації. Проблемою є також відсутність знань про реальне місце проживання переселенців, що ускладнює процедуру побудови вибірки і реалізації дослідження.

Поєднання кількісних та якісних досліджень (глибинні інтерв'ю, фокус-групові дослідження) підсилює ефективність дослідження оскільки дає можливість виокремити усі типи цільових груп, сформулювати список пріоритетних проблем переселених осіб, зрозуміти мотивацію їх бажання чи небажання повернутися у разі закінчення конфлікту додому. Частина дослідницьких завдань, пов'язаних насамперед з дослідженням соціально-психологічних характеристик ВПО, може бути вирішена лише у якісному дослідженні. Отже повноцінне дослідження має поєднувати кількісний та якісний підходи, які сукупно висвітлюватимуть як динаміку процесів адаптації та інтеграції групи ВПО, так і вплив глибинних чинників на інтегративні процеси. Доцільним є також включення у дослідницьку програму дослідження ролі представників місцевих владних структур, які безпосередньо контактують з ВПО. Найбільш ефективним методом при цьому можуть бути експертні інтерв'ю.

Таким чином, забезпечення виконання Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року потребує постійного і продуманого соціологічного супроводу з використанням низки якісних та кількісних методів дослідження, що дозволить забезпечувати моніторинг оцінювання ефективності заходів щодо інтеграції, соціальної адаптації та захисту переселених громадян на національному та регіональному рівні. В якості базових методів мають бути задіяні моніторингові кількісні опитування ВПО на основі обґрунтованої вибірки із залученням представників усіх ключових внутрішніх цільових групи. Метод фокусованих групових інтерв'ю має бути використаний як для визначення цільових груп, так і для з'ясування регіональної специфіки інтегративних процесів, метод експертного інтерв'ю має періодично застосовуватися для моніторингу ситуації взаємодії між усіма суб'єктами процесів соціальної інтеграції ВПО.

Список використаної літератури

1. Управление Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ ООН). Февраль 2016 г. Ключевые сообщения о внутреннем перемещении в Украине. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/2016_02_UNHCR%20KEY%20MESSAGES%20ON%20INTERNAL%20DISPLACEMENT%20IN%20UKRAINE%20-%20rus.pdf

2. Об утверждении Комплексной государственной программы по поддержке, социальной адаптации и реинтеграции граждан Украины, переселившихся со временно оккупированной территории Украины и районов проведения антитеррористической операции в другие регионы Украины, на период до 2017 года. КМ Украины Постановление КМ, Программа от 16.12.2015 № 1094 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP151094.html

3. Дані дослідження ГО «Соціальний моніторинг» Інституту соціальних досліджень ім. Яременка, 2014 р. Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf>

4. С Юга на Северо-Запад. Как живут и чего боятся крымские переселенцы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.krymr.com/content/article/26975905.html>

5. Звіт про спільну оцінку потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) м. Київ та Київська область, Україна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1527/2015_PA_Kyiv_Ukr.pdf

6. Key perceptions of internally displaced people in Ukraine. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://groundtruthsolutions.org/wp-content/uploads/2015/07/Ukraine_R2_2015.pdf.

Злобіна О.Г. Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів

Стаття присвячена проблемі вироблення оптимальної стратегії поєднання різних дослідницьких методів в ході проведення соціологічних досліджень по проблемам внутрішньо переселених осіб як передмови створення системи моніторингу та оцінювання ефективності заходів щодо інтеграції, соціальної адаптації та захисту переселених громадян на національному та регіональному рівні. Аналізуються результати кількісних і якісних досліджень ВПО, здійснених професійними соціологічними центрами, в тому числі і за безпосередньої участі автора. З'ясовано переваги і обмеження застосування кількісних методів в опитуваннях населення загалом та цільової групи переселених. Визначено питання, які можуть бути досліджені лише за допомогою якісних методів. Обґрунтована необхідність поєднання кількісних та якісних методів дослідження. В якості невід'ємного компонента моніторингу та оцінювання ефективності заходів щодо інтеграції, соціальної адаптації та захисту переселених громадян запропоновано використання експертних інтерв'ю.

Ключові слова: соціальна група, вимушено переміщені особи, кількісні методи, якісні методи, експертні інтерв'ю.

Злобина О. Группы, порожденные кризисом, как объект социологического исследования: возможности и ограничения исследовательских методов

Статья посвящена проблеме выработки оптимальной стратегии сочетания различных исследовательских методов в ходе проведения социологических исследований по проблемам внутренне перемещенных лиц как предпосылки создания системы мониторинга и оценки эффективности мероприятий по интеграции, социальной адаптации и защите переселенных лиц на национальном и региональном уровне. Анализируются результаты количественных и качественных исследований ВПО, проведенных профессиональными социологическими центрами, в том числе и при непосредственном участии автора. Определены преимущества и ограничения применения количественных методов в опросах населения в целом и для целевой группы переселенцев. Выделены вопросы, которые могут быть исследованы только с помощью качественных методов. Обоснована необходимость сочетания количественных и качественных методов исследования. В качестве неотъемлемого компонента мониторинга и оценки эффективности мероприятий по интеграции, социальной

адаптации и защите переселенных лиц предложено использование экспертных интервью.

Ключевые слова: социальная группа, вынужденно перемещенные лица, количественные методы, качественные методы, экспертные интервью.

Zlobina O.G. Groups generated by the crisis as an object of sociological research: possibilities and limitations of research methods

The article discusses development of an optimal strategy of combination of different research methods in the course of sociological research dealing with the problems of internally displaced persons (hereinafter IDPs) as prerequisites for creation of a system for monitoring and evaluating the effectiveness of integration, social adaptation and protection of displaced persons at the national and regional levels. Obtained results of quantitative and qualitative IDPs research conducted by professional sociological centers, including the direct participation of the author, are analyzed. The author determines advantages and limitations of the use of quantitative methods in population surveys on the whole and when working with the target group of IDPs. Those issues which can be studied only by means of qualitative methods were highlighted. The need for a combination of quantitative and qualitative methods was substantiated. Expert interviews were suggested as an integral component of monitoring and evaluation of the effectiveness of integration, social adaptation and protection of IDPs.

Keywords: social group, internally displaced persons, quantitative methods, qualitative methods, expert interviews.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2016 р.

Прийнято до друку 23.05.2016 р.

Рецензент – д. соц. н., професор

Кононов І. Ф.

КРИЗА, ВІЙНА І МАСОВА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 003:124.2:130.2:165.21

Полулях Ю. Ю.

МЕМПЛЕКСИ ОКУПОВАНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Вступ. Загальні положення

Непідготовленість України до інформаційної агресії з боку офіційних російських і проросійських (телебачення, газети, радіо) і